

Wacław Uruszczak, *Profesor Wojciech Maria Bartel (1923–1992) w służbie dla Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] *Profesor Wojciech Maria Bartel w służbie Kościołowi i Ojczyźnie*, red. Andrzej Wójcik, Kraków 2019, s. 39–51.
DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374387422.03>

Wacław Uruszczak
Uniwersytet Jagielloński

PROFESOR WOJCIECH MARIA BARTEL (1923–1992) W SŁUŻBIE DLA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO¹

Istniejący od początków Jagiellońskiej Wszechnicy, czyli od 1364 roku Wydział Prawa miał wielu znakomitych profesorów, którzy swoją wiedzą, osiągnięciami naukowymi i pedagogicznymi rozslawiali tę uczelnię nie tylko w kraju, ale także w świecie. W ostatnim stuleciu postacią tego właśnie formatu był profesor Wojciech Maria Bartel, znakomity historyk prawa, kanonista, dziekan Wydziału Prawa i Administracji, kierownik Zakładu, a następnie Katedry Historii Prawa Kościelnego krakowskiej *Almae Matris*. Należał do grona wielkich mistrzów – historyków prawa z przeszłości, wśród których byli: Michał Bobrzyński, Bolesław Ulanowski, Franciszek Piekło-

---

¹ W niniejszym artykule zostały wykorzystane wcześniejsze publikacje autora, a mianowicie: *Wojciech Maria Bartel (1923–1992)*, w: *Złota Księga. Uniwersytet Jagielloński. Supplement* (Liber aureus – Universitas Iagellonica, supplementum), red. W. Walecki, Kraków 2004, s. 13–18 (wspólnie z Z. Zarzyckim); „*Artis boni et aequi servitor*”. *Wojciech Maria Bartel – historyk prawa angielskiego, kościelnego i polskiego*, pierwsze wyd. *Wojciech Maria Bartel 1923–1992*. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 15 listopada 2002 r., red. R. Majkowska, Kraków 2006, s. 9–16 (*W służbie nauki*, 12).

siński, Stanisław Kutrzeba, Stanisław Estreicher, Adam Vetulani, Michał Patkaniowski. Nie mniejsze jak tym sławom uznanie należy się także profesorowi Bartłowi, który w niezwykle trudnych latach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej prowadził badania, nauczał i działał na niwie organizacji nauki zgodnie ze wskazaniem tradycyjnej przysięgi doktorskiej, a więc „nie dla zysku i próżnej chwały, lecz dla szerzenia prawdy”. Było to niezwykle ważne, gdyż jego studentami byli przecież przyszli prawnicy, sędziowie, prokuratorzy, adwokaci, radcowie prawni, urzędnicy państwowi, a więc ludzie, od których wiedzy i postawy etycznej zależał rzeczywisty kształt państwa i społeczeństwa. Wierny naukowej prawdzie, otwarty wyznawca chrześcijańskiej, katolickiej wiary i moralności, prof. Bartel swoją naukową i dydaktyczną działalnością przyczynił się w znaczący sposób do zachowania w polskim prawoznawstwie jego tradycyjnego oblicza jako „sztuki dobra i słuszności”, na przekór rozpowszechnianym w czasach komunistycznych praktykom traktowania prawa jako instrumentu polityki obojętnej na wskazania etyczne.

Wojciech Maria Bartel był krakowianinem z urodzenia². Należał do pokolenia „kolumbów”, urodzonych w odrodzonej po latach niewoli Polsce, którym przyszło w ciągu ich życia doświadczać konieczności zmagania się, a nierzadko otwartej walki z okupantami niemieckimi i sowieckimi o niepodległość wspólnoty narodowej i duchowej Polaków. W artykule biograficznym nie sposób nie wymienić podstawowych faktów z życia Profesora. I tak, przyszły dziekan krakowskiego Wydziału Prawa przyszedł na świat w Krakowie w dniu 27 grudnia 1923 roku w rodzinie Władysława Mariana, prawnika, prokurenta bankowego, i Zofii z Puchalskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego, w którym w ostatnim roku niepodległej Rzeczypospolitej zdał tzw. małą maturę. Na skutek wybuchu wojny we wrześniu 1939 roku kontynuowanie nauki szkol-

---

² Zob. P. M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2 1780–2012, red. D. Malec, Kraków 2014, s. 13–15.

nej okazało się niemożliwe. W czasie okupacji pracował najpierw jako magazynier w sklepie tytoniowym, później był robotnikiem w stolarni Miejskiej Kolei Elektrycznej. Jesienią 1940 roku zapisał się do Szkoły Handlowej. W latach 1942–1944 zatrudnił się w dziale statystycznym Urzędu Pracy (*Arbeitsamt*) i równocześnie kształcił się na tajnych kompletach prowadzonych w systemie tajnego nauczania zorganizowanego przez Polskie Państwo Podziemne. W ten sposób zaliczył I i II klasę liceum humanistycznego. W grudniu 1944 roku uzyskał świadectwo maturalne, co było warunkiem dalszego kształcenia. Po krótkiej służbie wojskowej, w 1945 roku rozpoczął naukę na Wydziale Prawa UJ, który po latach nocy okupacyjnej wznowił swoją działalność na wiosnę 1945 roku.

Pomimo wielkich strat doznanych w okresie okupacji niemieckiej, Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego niemal bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych otworzył swoje podwoje dla młodzieży pragnącej zdobywać wiedzę prawniczą, aby następnie podjąć służbę dla społeczeństwa i państwa. Był to Wydział, gdzie profesorami byli uczeni działający w tej uczelni jeszcze przed wojną, a więc których formacja umysłowa i poglądy były dalekie od narzucanych wzorców komunistycznych.

W czasie studiów na Wydziale Prawa UJ zetknął się z wybitnymi profesorami: ekonomistą – Adamem Krzyżanowskim, filozofem prawa – Jerzym Lande, cywilistą – Fryderykiem Zollem, karnistą – Władysławem Wolterem. Największy wpływ na przyszłego uczonego wywarli jednak wybitni historycy prawa: historyk prawa polskiego i prawa kościelnego Adam Vetulani oraz wykładowca dziejów ustroju państw zachodniej Europy Michał Patkaniowski. To oni skierowali młodego wówczas uczonego na szlak jego przyszłych naukowych zainteresowań w dziedzinach historia prawa polskiego, powszechna historia państwa i prawa oraz prawo kanoniczne. Był uczestnikiem seminariów prowadzonych przez wspomnianych profesorów Adama Vetulaniego i Michała Patkaniowskiego.

Zadaniem historii prawa jest ukazywanie prawa w rozwoju historycznym, a więc w pełnym związku z przeszłością. Prawo zawsze

powstaje i rozwija w historii. Jak stwierdził wybitny amerykański teoretyk prawa Ronald Dworkin „law is anchored in history” (‘prawo jest zakorzenione w historii’). Bez historycznej refleksji nad prawem nie sposób przeciwstawić się ogromnie niebezpiecznej społecznie instrumentalizacji prawa ani też wyzwolić od dogmatycznego absolutyzowania jego instytucji, które – jak uczy historia – mogą prowadzić do powstawania prawa haniebnego, będącego zaprzeczeniem idei prawa. Prawo winno być prawe – „Ius est, quod iustum est”. W odniesieniu do celów uprawiania historii prawa w dalszym ciągu zachowują aktualność napisane w 1854 roku słowa Waława Aleksandra Maciejowskiego, profesora historii prawa w Uniwersytecie Warszawskim:

Bacząc na to, że praktyczny przede wszystkim pożytek dać nam historia powinna, winniśmy naprzód starać się o to, ażeby ona nie tylko miała światło na całe wewnętrzne nasze dzieje [...], lecz była przede wszystkim przewodnikiem prawnikowi w pojęciu zasad prawa [...], a prawodawcy wskazówką przy zastosowaniu przeszłości do terażniejszości³.

Przedstawiając rozwój instytucji prawnych, nauka historii prawa winna pokazywać je nie w sposób wyizolowany, lecz w ścisłym powiązaniu z całokształtem uwarunkowań gospodarczych, społecznych, politycznych i kulturowych. Tym samym dyscyplina ta sprzyja należytemu uformowaniu prawników, którzy nie tylko powinni znać obowiązujące przepisy, ale też równocześnie być zdolni do rozumienia mechanizmów stosowania prawa i rozpoznawania jego rzeczywistych skutków. Pozytywna i twórcza rola historii prawa w formowaniu prawników potwierdza się zwłaszcza w okresach trudnych i przełomowych. W czasach PRL prawo było przede wszystkim instrumentem komunistycznej władzy. Instrumentalny charakter prawa został w pełni uznany za jego zasadniczą cechę przez tak zwaną „socjalistyczną naukę prawa”. Podawana przez

---

³ W. A. Maciejowski, *Pogląd ogólny na naukę i historię dawnego prawa polskiego*, Warszawa 1854, cyt. za K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 121.

nią definicja prawa określała prawo jako narzędzie (instrument) panowania klasowego. Należąc do pokolenia powojennych słuchaczy UJ, Wojciech Bartel miał szczęście obcować z międzywojenną profesurą tej uczelni, dla której prawo nie było jednak instrumentem rządzącej władzy i panowania klasowego, lecz narzędziem sprawiedliwości. Studiując prawo w Krakowie, Wojciech Bartel przejął od swoich mistrzów to tradycyjne rozumienie prawa jako sztuki dobra i słuszności („ius est ars boni et aequi”).

Studia prawnicze w Krakowie Wojciech Maria Bartel ukończył w czerwcu 1949 roku jako magister prawa. Bezpośrednio po studiach objął posadę młodszego asystenta w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa. Kolejno awansował, przechodząc przez dalsze szczeble kariery uniwersyteckiej. W 1951 roku został starszym asystentem, w 1955 roku – adiunktem. Pracę doktorską pt. „Ustrój władz cywilnych powstania kościuszkowskiego” przygotował pod kierunkiem prof. Adama Vetulaniego. Obrona odbyła się przed Radą Wydziału w auli Collegium Novum w dniu 9 maja 1959 roku. Recenzentami pracy byli profesorowie Michał Patkaniowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Bogusław Leśnodorski z Uniwersytetu Warszawskiego. Podkreślali oni wysokie walory poznawcze tego studium, dającego kompletny obraz ustroju władz powstania narodowego w 1794 roku⁴. Z kolei w 1966 roku odbyło się jego kolokwium habilitacyjne, także w Krakowie, w Uniwersytecie Jagiellońskim. W monografii habilitacyjnej podjął temat „Ochrona wolności osobistej na tle rozwoju państwowości anglosaskiej Brytanii do roku 1066”. Recenzenci habilitacji, którymi byli profesorowie: Konstanty Grzybowski, Bogusław Leśnodorski, Michał Patkaniowski, Adam Vetulani, Leszek Winowski, wskazywali na doniosłość poznawczą tej pracy, jej źródłowy charakter, głębię wywodów, trafność stawianych tez. Studium to umożliwiło poznanie dróg kształtowania się angielskiej kultury prawnej. Ko-

---

⁴ Zob. [W. M. Bartel], *Obrona pracy doktorskiej mgra W. M. Bartla*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XI (1959) z. 2, s. 339.

lokwiem habilitacyjne odbyło się przed Radą Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, która po przyjęciu kolokwium nadała Wojciechowi Bartłowi stopień doktora habilitowanego zarówno z powszechnej historii państwa i prawa, jak też z historii państwa i prawa polskiego⁵. W krótkim czasie po udanej habilitacji dr Bartel został mianowany na stanowisko docenta, co w tamtych czasach praktycznie oznaczało samodzielność naukową. Doc. Bartel pomnażał w kolejnych latach swój dorobek naukowy, w 1977 roku został profesorem nadzwyczajnym, a następnie w 1991 roku profesorem zwyczajnym. Należy też dodać, że małżonką profesora Bartla była pani Renata Bartłowa, nauczycielka historii w II Liceum im. Króla Jana Sobieskiego w Krakowie. Na wspomnienie zasługuje także i to, że Pani Renata przez szesnaście lat jako wolontariusz prowadziła zespół charytatywny i Klub Seniora przy bazylice Mariackiej w Krakowie.

Będąc dydaktykiem uniwersyteckim, wychowawcą młodzieży, prof. Bartel prowadził ćwiczenia, a następnie wykłady z powszechnej historii państwa i prawa, a później także z historii prawa kościelnego. W okresie PRL i realnego socjalizmu wykład z historii prawa na studiach prawniczych stanowił często jedyne źródło obiektywnej wiedzy o prawnych instytucjach demokratycznych i liberalnych, typowych dla współczesnych cywilizowanych państw. Przed 1989 rokiem w ramach wykładu prawa konstytucyjnego, wówczas określonego jako „prawo państwowe”, nauczano *ex cathedra*, że fundamentalne zasady Konstytucji PRL z 1952 roku, jak zasada jednolitej władzy państwowej oraz leninowska zasada centralizmu, stanowią najbardziej demokratyczne rozwiązania ustrojowe. W ten sam sposób apologetyzowano peerelowski system wyborczy, oparty na jednej liście kandydatów na posłów, wystawianej przez Front Jedności Narodu. W zasadzie więc w czasach komunistycznych student

---

⁵ Zob. S. Grodziski, *Habilitacja dra Wojciecha M. Bartla z powszechnej historii państwa i prawa oraz z historii państwa i prawa polskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XVIII (1966), z. 2, s. 305.

prawa najczęściej tylko na wykładach z historii prawa dowiadywał się o Monteskiuszowskiej teorii podziału władzy, jak wiadomo w Polsce zastosowanej po raz pierwszy w Konstytucji 3 maja, systemie wyborów demokratycznych przewidzianych w Konstytucji Marcowej z 1921 roku czy o konieczności sądowej kontroli aktów administracyjnych wbrew tezie oficjalnie głoszonej przed 1980 rokiem, że kontrola taka jest zbędna, gdyż w państwie socjalistycznym działania administracji państwowej są zawsze podejmowane w interesie obywatela.

W swej pracy badawczej prof. Bartel podejmował bardzo zróżnicowaną tematykę, co było dowodem niezwyklej żywości jego umysłu. W roku akademickim 1960–1961 stypendium British Council ułatwiło Wojciechowi Bartłowi wyjazd do Anglii. Jego studia w Londynie zaowocowały wspomnianą pracą habilitacyjną pt. „Ochrona wolności osobistej na tle rozwoju państwowości anglosaskiej Brytanii”⁶. Praca ta, choć dotyczyła przeszłości, przykuwała uwagę swoją aktualnością. Pisana w czasach rządów komunistycznych w Polsce, w których codziennością było łamanie praw człowieka przez władzę, na przykładzie dawnej Anglii uświadamiała odwieczność fundamentalnych zasad prawnych: równości wszystkich bez wyjątku wobec prawa oraz jego nadrzędności zgodnie z regułą, że „prawo wiąże zarówno rządzącego, jak i rządzonych”. Recenzenci tej pracy chwalili jej autora za znakomite opanowanie metody naukowej, a zwłaszcza za wysokie umiejętności analizy źródeł oraz zastosowanie metody porównawczej.

Wojciech M. Bartel zajmował się dziejami Wydziału Teologicznego UJ, a zwłaszcza historią krakowskiej kanonistyki. W rezultacie powstały artykuły ogłoszone na łamach „Analecta Cracoviensia”: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego na przełomie dwóch wieków (od połowy XIX w. do końca I wojny światowej)* – 1969 oraz *Przyczynki do dziejów Wydziału Teologicznego UJ jako ośrodka naukowego Metropolii Krakowskiej za czasów drugiej Rze-*

---

6 „Zeszyty Naukowe UJ. Prace prawnicze”, z. 23, Kraków 1965, ss. 136.

czyzypolitej (1918–1939) – 1971. Do tego samego nurtu badawczego należy zaliczyć artykuły: *Z dziejów kanonistyki na Wydziale Prawa UJ w XVIII w.* „Ruch Biblijny i Liturgiczny” t. 19 (1966) oraz *Naukowy mecenat Adama Stefana Sapiehy*, [w:] *Księga Sapieżyńska*, t. I, Kraków 1982, s. 205–241. Interesował się szeroko pojętym stosunkiem Państwa Polskiego do Kościoła, czego owocem było studium pt. *The State and Christian Religions in Poland from the 16th to the 20th centuries* [w:] *The Common Christian Roots of the European Nations. An International Colloquium at the Vatican*, Florence 1983, s. 827–842. Pośmiertnie już Gerard Noodt Instituut w Nijmegen opublikował wielce wartościową rozprawę pt. *Kirche und Staat in Polen in den Jahren 1944–1989* (Nijmegen 1993, ss. 31).

Wojciech Bartel był równocześnie znamienitym historykiem prawa dawnej Polski. Opublikował z tej dziedziny m.in. *Dozory w Insurekcji Kościuszkowskiej* (1954), *Ustrój władz cywilnych powstania kościuszkowskiego* (Wrocław 1959), *Zagadnienia prawne w ustroju monetarnym Polski średniowiecznej do I. poł. XIV w.* (1973). Tematyce XIX-wiecznej poświęcił m.in. *Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego* oraz *Akty normatywne władzy najwyższej (lata 1807–1808, 1808–1810 i 1811–1812)*, opublikowane w latach 1964, 1968 i 1969 we wznowionej serii „Starodawne Prawa Polskiego Pomniki”.

Jako krakowianin z urodzenia Wojciech Bartel podejmował także tematykę krakowską i galicyjską. Z tego zakresu opublikował między innymi takie prace, jak *Wolne Miasto Kraków (1815–1846)* z 1970 roku, *Karta z dziejów kultury prawnej w Galicji na przełomie XVIII i XIX wieku* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Konstantego Grzybowskiego* (1970), *Rewolucja krakowska 1846 r.* (1956), *Kapitulacja Krakowa w dniu 15 czerwca 1794 r.* (1963), *Ustrój i prawo Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846)* (1976 i 1981), *Czy Kraków na przełomie XIX i XX wieku był „polskim Rzymem”?* (1983), *Zgromadzenie Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa* (1984).

Trwałym osiągnięciem Wojciecha Bartla są jego publikacje poświęcone historii nauki prawa. Spod jego pióra wyszły liczne biogramy wybitnych polskich prawników czasów oświecenia oraz

XIX wieku publikowane na łamach *Polskiego Słownika Biograficznego* oraz *Oesterrreichisches Biographisches Lexicon 1815–1950*. Był też autorem obszernego studium na temat nauki prawa w Polsce po trzecim rozbiorze do 1862 roku, opublikowanego w ramach pomnikowego dzieła pt. *Historia nauki polskiej* (t. III, Wrocław 1977, s.795–833).

Całość dorobku naukowego profesora Bartla obejmuje ponad 150 prac drukowanych, z czego ponad 20 dotyczy prawa kościelnego i jego historii. W badaniach naukowych cechowały go wszechstronność i niezwykła rzetelność. Zajmował się takimi dziedzinami wiedzy, jak powszechna historia prawa, historia prawa polskiego, prawo kanoniczne i dzieje jego nauki.

Na szczególne podkreślenie w biografii prof. Bartla zasługuje podjęcie przez niego starań o odtworzenie zniesionej w czasach stalinowskich Katedry Prawa Kościelnego. Pierwszym krokiem w tym kierunku było uruchomienie w roku akademickim 1981–1982 przez Wojciecha M. Bartla na Wydziale Prawa UJ wykładu fakultatywnego pt. „Prawo kościelne”, który cieszył się dużym powodzeniem zarówno wśród studentów UJ, jak i Papieskiej Akademii Teologicznej. Powodzenie tego wykładu zachęciło prof. Bartla do skierowania w grudniu 1982 roku do Senatu *Almae Matris* wniosku o powołanie Zakładu Historii Prawa Kościelnego, zniesionego w 1952 roku. Starania te zakończyły się pomyślnie uchwałą Senatu z 22 grudnia 1982 roku. Pierwszym kierownikiem odrodzonego Zakładu Historii Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa i Administracji UJ został właśnie prof. Bartel. Również z jego inicjatywy w dniu 23 października 1991 roku Senat UJ podjął uchwałę o powołaniu Katedry Historii Prawa Kościelnego w miejsce istniejącego Zakładu. Zarządzenie rektora w tej sprawie ukazało się 27 listopada 1991 roku. W 2001 roku z inicjatywy kierownika tej jednostki prof. Wacława Uruszczaka doszło do zmiany nazwy tej katedry na Katedrę Prawa Kościelnego i Wyznaniowego.

Profesor Bartel zasłynął jako doskonały nauczyciel i wykładowca uniwersytecki. Prowadzone przez niego zajęcia z prawa kościel-

nego cieszyły się wielkim uznaniem słuchaczy, których pociągała nienaganna polszczyzna mówcy i jasność w prezentacji omawianej tematyki. Jego wykłady były dalekie od monotonii nie tylko dzięki emocjonalnemu zaangażowaniu mówcy, ale także i dzięki temu, że wykładowca nie stronił od anegdot czy dykteryjek powodujących rozbawienie słuchaczy, a tym samym ułatwiających ich skupienie na trudniejszych zagadnieniach. W swych wykładach dziekan Bartel zachwycał swoją szczerością i autentycznością głoszonego słowa. Uczył zgodnie ze swym sumieniem i przekonaniem, pokorny wobec prawdy i w oderwaniu od narzuconego przez władze PRL światopoglądu materialistycznego. Do dydaktyki uniwersyteckiej przywiązywał niezwykle dużą wagę, o czym świadczą zachowane szczegółowe notatki ze wszystkich prowadzonych przez niego zajęć. Tematyka prowadzonych przez niego wykładów była bardzo zróżnicowana: „Stosunek Kościoła do państwa po Soborze Trydenckim” (1988–1989); „Kodeks prawa kanonicznego i jego dzieje w latach 1917–1960”; „Historia prawa kanonicznego” (1989–1990); „Historia prawa kościelnego”; „Stosunek Kościoła do państwa w Europie w XIX stuleciu” oraz „Problemy prawa małżeńskiego w Kodeksie prawa kanonicznego z roku 1917” (1990–1991); „Historia źródeł prawa kanonicznego od czasów najdawniejszych do Soboru Watykańskiego II” (1991–1992); „Kodeks prawa kanonicznego z roku 1917 i jego geneza” (1991–1992).

Profesor Bartel był człowiekiem bardzo prawym, uczynnym i życzliwym dla wszystkich bez wyjątku. W 1981 roku, kiedy do UJ z woli jego społeczności powróciła samorządność akademicka, został pierwszym dziekanem Wydziału Prawa i Administracji z wyboru, a nie mianowania. Funkcję dziekana pełnił przez dwie kadencje w latach 1981–1987. Kierował Wydziałem w burzliwych czasach „Solidarności” i haniebnego stanu wojennego. Poniósł wielkie zasługi jako żarliwy obrońca studentów więzionych w Załężu. Dzięki jego osobistemu zaangażowaniu i podejmowanym interwencjom wielu studentów represjonowanych w stanie wojennym unikało ostrzejszych kar za działalność antypaństwową i związkową. Warto

zwrócić uwagę, że prof. Bartel stał na czele Wydziału Prawa i Administracji UJ w trudnych latach stanu wojennego oraz do końca ery komunistycznej. W okresie tym dla wielu stał się symbolem Polaka katolika, niezależnego intelektualisty, zawsze przedkładającego dobro wspólne ponad jakikolwiek interes osobisty.

Od początku lat sześćdziesiątych XX wieku prof. Bartel wykładał równolegle w diecezjalnym seminarium duchownym w Krakowie. Należał także do grona wykładowców prawa w Papieskiej Akademii Teologicznej. Nie bacząc na stanowisko władz państwowych i uczelnianych, naśladując w tym względzie mistrza Adama Vetulaniego, seminaria magisterskie i doktoranckie dla słuchaczy obydwóch tych uczelni organizował nierzadko w Instytucie Historyczno-Prawnym Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ulicy Straszewskiego, a później przy ulicy Gołęziej w Krakowie. Jego zaangażowanie w prace Papieskiego Wydziału, a następnie Papieskiej Akademii Teologicznej, dziś Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, nie dotyczyło jedynie dydaktyki. Współuczestniczył on w opracowywaniu aktów jej prawa wewnętrznego, czynnie uczestniczył w posiedzeniach Rady Wydziału Teologicznego PAT, w doktoratach i habilitacjach. Tego rodzaju postawa, jednoznacznie wspierająca kościelne szkolnictwo wyższe, wśród PRL-owskiej profesury była wyjątkiem. Z reguły płaciło się za nią wysoką cenę w postaci różnych szykan, zwłaszcza trudności w awansach naukowych. Współpraca z PAT dała profesorowi Bartłowi sposobność do nawiązania bliskich kontaktów z metropolitą krakowskim Karolem Wojtyłą, które kontynuował po jego wyborze na Stolicę Piotrową. W Uniwersytecie Jagiellońskim profesor Bartel stał się gorącym orędownikiem umacniania więzi, jakie łączyły Jana Pawła II z krakowską Wszechnicą, w której w przeszłości studiował i pracował, uważając się za jej wielkiego dłużnika.

Jego Świętobliwość, [...] W swych badaniach naukowych i rozmaitych wystąpieniach porusza Wasza Świętobliwość szereg ważnych kwestii społeczno-moralnych skłaniających do skupionej refleksji. Pragniemy nawiązać do dwóch z nich. Pierwsza to kategoryczne stawiane żądanie nieustannej troski o walory etyczne w każdej dziedzinie nauki. Druga to stwierdzenie, że nauka ma sens

i uzasadnienie o tyle, o ile przyzna się jej zdolność do poszukiwania prawdy, będącej w swej istocie dobrem człowieka. Uważamy, że zwłaszcza te dwie kwestie powinny stać się przedmiotem naukowych rozważań...

Powyższe słowa pochodzą z tekstu uroczystego adresu, jaki w kwietniu 1981 roku do papieża Jana Pawła II skierowali Rektor i Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego. Współautorem adresu był dziekan Wydziału Prawa i Administracji krakowskiej Wszechnicy – prof. dr hab. Wojciech Maria Bartel, który obok profesorów Przemysława Mroczkowskiego i Franciszka Sławskiego należał do komisji senackiej, działającej pod przewodnictwem rektora Mieczysława Hessa. Adres zawiozła do Stolicy Apostolskiej oficjalna delegacja Uniwersytetu Jagiellońskiego z profesorem Bartlem. To wyróżnienie zawdzięcza on swojej postawie uczonego i człowieka Uniwersytetu, wiernego jego najpiękniejszym tradycjom. Zamieszczone w adresie słowa o walorach etycznych obecnych w każdej dziedzinie nauki oraz o prawdzie jako podstawowej racji jej istnienia stanowiły osobiste credo Profesora. Tekst adresu, a także inne dokumenty powstałe w Uniwersytecie w związku z osobą Jana Pawła II zostały ogłoszone w publikacji źródłowej pt. *Jan Paweł II a Uniwersytet Jagielloński w latach 1978–1983. Wybór dokumentów*, przygotowanej przez prof. Bartla, a wydanej już po jego śmierci pod redakcją naukową Waclawa Uruszczaka⁷. Znalazły się w niej także ważne dokumenty związane z nadaniem Janowi Pawłowi II godności doktora *honoris causa* przez wszystkie Wydziały Uniwersytetu. Publikacja ta, choć bardzo skromna w swym zewnętrznym kształcie, zasługuje z pewnością na przypomnienie i uznanie.

W swej działalności naukowej profesor Bartel doceniał wagę i znaczenie naukowych kontaktów z zagranicą. W tym względzie

---

⁷ *Jan Paweł II a Uniwersytet Jagielloński w latach 1978–1983. Wybór dokumentów* [Documenta selecta illustrantia vincula, quibus pontifex Maximus Ioannes Paulus II cum Universitate Iagellonica Cracoviensi annis 1978–1983 coniunctus fuit]. Varia/Uniwersytet Jagielloński, t. 331, oprac. W. M. Bartel, Kraków, red. nauk. W. Uruszczak, Kraków 1994, ss. 85.

pozostał wiernym uczniem prof. Adama Vetulaniego, dla którego było oczywiste, że żadna dyscyplina naukowa, a więc także polska historia prawa nie może rozwijać się w izolacji, bez możliwości bliższej współpracy z nauką zagraniczną. Profesor Bartel pozostawał w bliskich stosunkach z uczonymi historykami prawa i kanonistami z Niemiec, Wielkiej Brytanii, Włoch, Grecji, Francji, Holandii. Uczestniczył w licznych międzynarodowych zjazdach naukowych, był zapraszany na wykłady przez zagraniczne ośrodki uniwersyteckie, publikował swoje prace w zagranicznych czasopismach naukowych, był czynny w międzynarodowych towarzystwach naukowych, jak między innymi: Société d'Histoire du Droit w Paryżu; Selden Society w Londynie; International Commission for The History of Assemblies of States, Parliamentary and Representative Institutions.

W uznaniu dorobku naukowego profesora Bartla oraz wysoko ceniąc jego przymioty osobiste, środowisko nauki polskiej wyróżniło go w dniu 13 czerwca 1992 roku wyborem na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności. Nie dane mu było długo cieszyć się tym wyróżnieniem. Zmarł dnia 2 września 1992 roku. W artykule biograficznym, zamieszczonym w pośmiertnie wydanej księdze poświęconej pamięci Wojciecha Marii Bartla, profesor Janina Bieniarzówna napisała:

Z jego śmiercią środowisko naukowe krakowskie poniosło ogromną stratę. Odszedł bowiem humanista wielkiego formatu, wielkiego serca i nieposzlakowanego charakteru. Mądrość, dobroć i moc ducha złożyły się w osobowości Zmarłego w harmonijną całość. Cywilna odwaga, pozbawiona wszelkiej pozy, budziła szacunek. Swój własny wewnętrzny spokój, płynący z głębokiej wiary, przekazywał w sposób niezauważalny innym. Współczuł ludziom pozbawionym nadziei, a miłość cechowała jego szacunek dla otoczenia. I za to będziemy Mu zawsze wdzięczni⁸.

---

8 J. Bieniarzówna, *Wojciech Maria Bartel, 1923–1992*, w: *Dawne prawo i myśl prawnicza. Prace historycznoprawne poświęcone pamięci Wojciecha Marii Bartla*, red. J. Malec, W. Uruszczak, Kraków 1995, s. 7–13.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie